IS KIEZEN VERLIEZEN?

Handen schudden voor de wedstrijd met de tegenstrever en de scheidsrechter, fair play-vlaggen dragen voor de start, cartoons en affiches over fair play naast het sportveld en in de kantine … In heel wat sporttakken kleuren acties als deze de sportterreinen. Dit oogt mooi maar heeft enkel waarde wanneer sporters fair gedrag toepassen in trainingen en wedstrijden en deze vlag dan ook de lading van fair play dekt. Als trainers en spelers (on)geschreven regels niet naleven, als sporters tactieken aangeleerd krijgen om de tegenstrever uit balans te brengen … dan gaat de geest van de sport verloren.

Trainers die een duidelijk standpunt innemen ten aanzien van unfair gedrag bij hun sporters en ervoor **kiezen** om hen op te leiden en te begeleiden in een geest van fair play, investeren in spelers die **winnen** aan sportiviteit, respect, sociale vaardigheden en morele waarden.

Vlaamse Trainersschool ICES

FEITEN OF FABELS?

Fair play en sportiviteit worden vaak in één adem genoemd, maar verschillen wezenlijk van elkaar. Fair play slaat op het gedrag van direct betrokkenen (spelers, trainers, scheidsrechters) tijdens wedstrijden, terwijl sportiviteit verwijst naar het gedrag buiten wedstrijden en gedrag van indirect betrokkenen (supporters, ouders…) tijdens de wedstrijden (zie figuur).

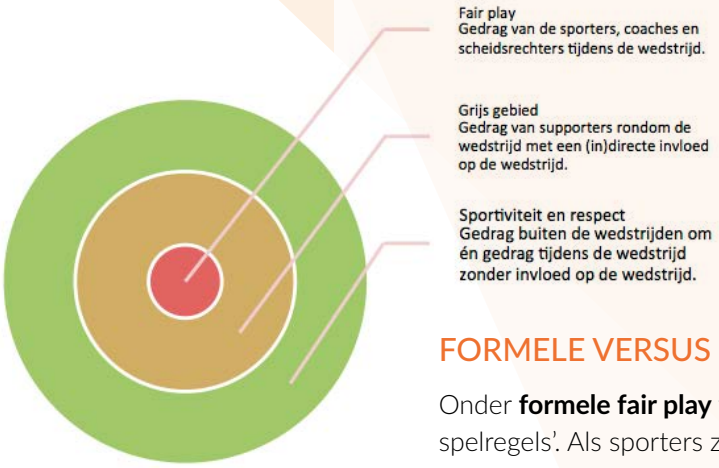

FORMELE VERSUS INFORMELE FAIR PLAY

Onder **formele fair play** verstaan we 'het zich houden aan de geschreven spelregels'. Als sporters zich met elkaar meten, is een minimale voorwaarde dat er regels zijn. Deze regels maken de wedstrijd en een zo gelijk mogelijke strijd mogelijk. Uit onderzoek blijkt dat sporters vaak betrokken zijn bij het plegen van bedrog en het bewust overtreden van regels.

Informele fair play is een verdieping en verbreding van formele fair play. Het stijgt boven het respecteren van de spelregels uit en voegt er een morele dimensie aan toe: het handelen in de geest van de wedstrijd. Voorbeelden zijn het garanderen van gelijke winst- en startkansen, het respectvol behandelen van de tegenstander of met volledige inzet spelen. Als er bijvoorbeeld bij tennis tijdens de rustpauzes tegen de tegenstander wordt gepraat om die uit zijn concentratie te brengen, dan wordt dit als onsportief aanzien. Bij volleybal is het onsportief om na afloop van de wedstrijd de tegenstander geen hand te schudden. En bij het voetbal wordt verwacht dat de bal uitgetrapt wordt tijdens een blessure van de tegenstander en vervolgens wordt teruggegooid naar de ploeg die als laatste in balbezit was. Zo zijn er meer voorbeelden te bedenken van regels die weliswaar niet zijn vastgelegd in het regelboekje, maar die wel als fair of unfair gedrag gezien kunnen worden.

Voorbeelden van morele dimensies

» **Perceptie van fout gedrag:** Dopingzondaars worden door publiek, clubbestuurders en media vaak als bedriegers beschouwd. Uit interviews blijkt echter dat de gebruikers dit zelf anders zien. Ze weten wel dat het verboden is, maar eigenlijk hebben ze niet echt de indruk iets fout te doen. Ook zij staan achter de waarden eerlijkheid en fair play en zien niet in dat hun gedrag daar tegen indruist.

» Wanneer **de winst op korte termijn groter lijkt of aanvoelt dan de schade op lange termijn** – zoals gezondheidsschade – zijn mensen geneigd gedragsregels aan hun laars te lappen. De pakkans via dopingcontroles is vrij gering en de schade op lange termijn onzeker en moeilijk in te schatten. Sommige sporters overschrijden vrij gemakkelijk de scheidingslijn tussen wat toelaatbaar en ontoelaatbaar is om de poen, de beker, de medaille die binnen bereik liggen binnen te rijven.

INDIVIDUELE VERSUS STRUCTURELE FAIR PLAY

Fair play heeft daarnaast ook een individuele en structurele dimensie. De **individuele fairplaydimensie** heeft betrekking op persoonlijke verantwoordelijkheden van de sporter. Voorbeelden hiervan zijn het directe contact met de tegenstander, de zorg om de persoonlijke gezondheid en die van anderen, het leveren van inspanningen om een zo goed mogelijk resultaat te halen, aanvaarden van de spelregels en beslissingen van de scheidsrechter, zelfbeheersing of het garanderen van gelijke kansen voor iedereen om mee te spelen.
De **structurele fairplaydimensie** heeft dan weer betrekking op de verantwoordelijkheid van de sportorganisaties en –clubbestuurders. Voorbeelden hiervan zijn het hanteren van de spelregels, de zorg voor de gezondheid en welzijn van de sporter, het creëren van spannende competities, het verzekeren van gelijke sportcondities, de organisatie van gepaste trainingsactiviteiten en wedstrijdvormen of het beheersen van maatschappelijke (commerciële, politieke) invloeden op de sport.

"FAIR PLAY IS A JEWEL.
GIVE HIM A CHANCE IF YOU CAN."

Abraham Lincoln

DOE - HET - ZELF

Als trainer heb je een cruciale rol in het bevorderen van fair play. Naast een rolmodel zijn, het zelf beheersen van de spelregels en de moreel juiste keuzes maken, kan je heel wat initiatieven nemen om ervoor te zorgen dat jouw sporters fair play ook hoog in het vaandel dragen.

BEVORDER ALS TRAINER DE FORMELE FAIR PLAY

» **Communiceer de spelregels**

Het goed communiceren van de spelregels is heel belangrijk. Je kan dit een vaste plaats geven in het clubblad of aanbieden op de clubsite. Verder kan je dit ook leuk aanpakken door spelregelvragen op te maken, voorbeelden vanuit topwedstrijden aan te halen … Extra aandacht voor nieuwkomers is hier noodzakelijk, geef het reglement mee aan de sporter én zijn/haar ouders. Daarnaast is het belangrijk dat de spelregels in de dagelijkse trainingen zijn ingebakken.

» **Verbind spelregels met de sportpraktijk**

Spelregels leren is de eerste stap, ze toepassen op concrete sportsituaties een noodzakelijke tweede. Neem tijd om bepaalde spelregels uit te leggen en herhaal ze wanneer er zich tijdens de oefenwedstrijden op een training een situatie voordoet die de regel goed illustreert. Als sporters de oefeningen en spelvormen tijdens de training uitvoeren volgens de correcte spelregels, zal het op wedstrijd veel vlotter gaan om het reglement in de praktijk te brengen.

» **Organiseer een spelregelquiz**

Giet de spelregels in een quiz of een spel met echte situaties en voorbeelden. Zo leren sporters op een originele manier dieper nadenken over de regels en merken ze dat het vaak niet eenvoudig is om te oordelen over bepaalde spelsituaties. Dit verhoogt niet enkel het inzicht in het spelreglement, maar ook het respect voor officials.

» **Vereenvoudig spelregels en maak ze visueel**

Spelregels begrijpen vraagt een zeker niveau van cognitieve ontwikkeling. Start bij jonge kinderen met een beperkt aantal vereenvoudigde spelregels en voeg geleidelijk regels toe. Beperk het aantal spelregels. Spelregels die visueel weergegeven worden, zijn beter te begrijpen dan tekst. Maak gebruik van kijkwijzers.

BEVORDER ALS TRAINER DE INFORMELE FAIR PLAY

Ethisch tactisch opleiden

In trainingen leren sporters niet alleen sporttechnische handelingen uitvoeren. Ze leren er onder meer ook welke keuzes ze kunnen maken binnen de krijtlijnen van het spel- of wedstrijdreglement. Dit kan wel eens tot verlies van de sporter leiden en de trainer misschien in een minder aanvaarde positie als 'goede coach' of 'strateeg' plaatsen. Je benadrukt door je keuze wel het belang van fair sporten. Stimuleer dit proces door bewust in de trainingen leersituaties te scheppen waarbij je sporters vertrouwd raken met ongeschreven regels en leren om moreel juiste keuzes te maken:

- In sporttakken waar de keuze voor een ideaal traject (lopen, fietsen, schaatsen …) een rol speelt, leer je de sporters dat wie sneller gaat of een betere trajectkeuze maakt niet wordt gehinderd en vrije ruimte moet krijgen.
- In sporttakken waar spelers elkaar kunnen voorbijgaan – aanvallers versus verdedigers – plaats je de spelers in oefensituaties waarin elkaar 'uitschakelen' vaak voorkomt. Zo leren ze in verdediging dat
    - gepasseerd worden niet gelijk staat met persoonlijk falen en dat de trainer hen daar ook niet op afrekent;
    - anticiperen op mogelijke aanvalsacties een betere optie is dan het spelen belemmeren, hinderen of aan de 'noodrem' trekken';
    - voorbijgegaan worden door een aanvallende speler de gewoonste zaak is;
    - de verdediger na een 'uitschakeling' nog opties heeft.

Leren waarden correct uitdragen

Fair sportersgedrag heeft veel te maken met aandacht voor anderen en consequent gedrag in het omgaan met tegenstrevers, medespelers en anderen:

- Zorg ervoor dat de waarde van gebruiken en rituelen voor, tijdens en na de wedstrijd gekend is en niet verloren gaat. Wijs sporters op houdingen, lichaamstaal en acties die niet overeenstemmen met eerder uitgevoerde rituelen: elkaar de hand schudden voor de match en even later natrappen, de fairplayvlag dragen en de bal 'uit' roepen wanneer die 'in' is, een teamkreet roepen en een ploeggenoot een scorekans ontnemen …
- Trap niet zelf in de val van inconsequent gedrag: een trainer die een fairplaybord plaatst en spelers aanmoedigt met "zolang de scheidsrechter niet fluit, is er niks gebeurd" …
- Geef alle sporters regelmatig de rol van kapitein die mee het faire spel bewaakt, die neutraliteit bewaart bij discussie, wie unfair is berispt …

Geëngageerd wedstrijden laten spelen

Wedstrijden kennen soms een eigenaardig verloop als gevolg van tactische overwegingen of emotionele invloeden. Om een wedstrijd op een faire manier te betwisten is er een geëngageerde medespeler en/of tegenstrever nodig. Die laatste is daardoor eigenlijk ook spelpartner. Het is niet fair als een partner de andere partij in de steek laat.

» Aanvaard niet dat jouw sporters zichzelf of de tegenstander belachelijk maken door het spel of de kamp te saboteren door gebrek aan inzet, bv. omdat verlies tactisch gezien meer oplevert dan winst.
» Beloon spelers die het hoofd niet laten hangen wanneer verlies onafwendbaar is, maar toch blijven samenspelen en zich blijven inzetten.
» Zorg ervoor dat interne strubbelingen buiten de wedstrijd kunnen geregeld worden zodat ze het faire spelverloop en de samenwerking niet verhinderen, bv. door er structureel tijd voor te nemen tijdens nabesprekingen.

De morele bewustwording verhogen

Treed uit je 'comfortzone' en geef een andere invulling aan de training. Plaats de sporters voor bepaalde keuzes aan de hand van een bordspel met verschillende spelfacetten. Leer hen hiermee kritisch nadenken, luisteren naar de mening van anderen over fair play, leer hen samenwerken, maar ook apart strijden. De sporters doorlopen in duo het bordspel met een dobbelsteen. Elk vakje heeft een kleur en stemt overeen met een opdracht: geel een opdracht tegen elkaar, blauw een opdracht met elkaar en oranje een 'stelling' die ze moeten bespreken. Afhankelijk van de leeftijd en de sporttak past de trainer de sportieve opdrachten aan. Met een oudere doelgroep kan de trainer het spelaspect weglaten en de stellingen bespreken bv. als avondactiviteit op een stage of sportkamp. Met een rode of groene kaart geven de sporters aan of ze al dan niet akkoord gaan, waarna ze de stelling in groep bespreken.

Voorbeelden van morele stellingen:

» De scheidsrechter heeft altijd gelijk.
» Als er een speler gekwetst raakt tijdens de match, moet je daarvan profiteren en nog snel proberen te scoren.
» De tegenstanders verdienen geen respect.
» Bewust fouten maken in de sport hoort erbij.
» Achter de rug van de scheidsrechter, moet een overtreding kunnen.
» De spelregels zijn er om achterpoortjes te zoeken.
» Als een match niets uitmaakt voor het klassement, heeft het geen zin om je best te doen.
» Een beste speler zwaar tackelen, hoort bij de tactiek.
» Tegen een veel betere tegenstanders moeten spelen is niet fair.
» Als je een ploegmaat ziet vals spelen, spreek je hem/haar hierover aan.
» ...

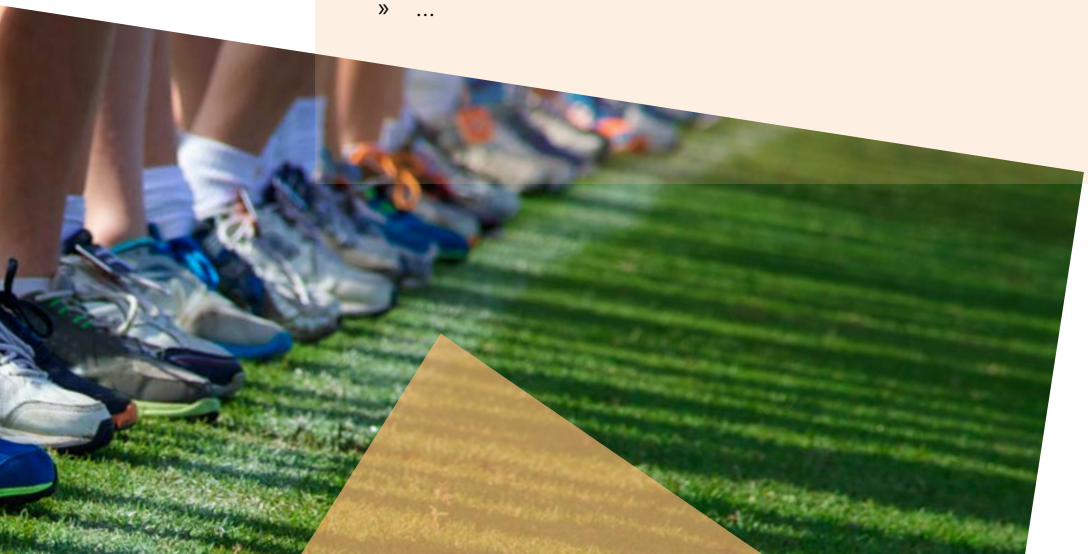

INSPIRATIE UIT HET VELD

Explosief starten in plaats van ellebogenwerk

Bij de start van de afstandsnummers op de piste en in het veldlopen starten alle atleten vlak naast elkaar. Vaak worden de ellebogen gebruikt om meteen na het startsignaal de atleten naast je naar achteren te duwen en zo jezelf in een meer gunstige vertrekpositie te 'wringen'. De Lokerse Atletiekvereniging legt in de jeugdafdeling de focus op het snel en explosief starten binnen de afstandsnummers. Op die manier is het niet meer nodig om ellebogenwerk te gebruiken. De atleten worden gewezen op het unfaire aspect hiervan en krijgen specifieke starttrainingen van de jeugdtrainers.

Gevorderden helpen beginners bij de Leuvense Universitaire kajakvereniging

De coach van de Leuvense Universitaire Kajakvereniging leert in verschillende stappen de techniek van eskimoteren (rollen met je kajak) aan zodat kajakkers zichzelf kunnen redden wanneer ze omkantelen. Dit is voor beginners niet gemakkelijk. Op het einde van de training wordt steevast een balspel (kajakpolo) gespeeld waarbij de coach als scheidsrechter optreedt. Om eerlijke ploegen te verkrijgen mengt de coach beginners en gevorderden. De officiële spelregel die zegt dat je iemand in balbezit mag omduwen, vormt een probleem voor beginners die nog niet in staat zijn om zelfstandig te eskimoteren. De coach vond hiervoor een goede oplossing. Zowel mede- als tegenspelers helpen een beginner die omkantelt recht vooraleer ze het spel voortzetten. De trainer leert zijn kajakkers om verantwoordelijkheid op te nemen voor de beginner en hun voordelige positie in het spel daarvoor op te geven. Deze regel zorgt voor heel wat ambiance in het spel, maar vooral voor extra spelvreugde bij de beginners.

De fairplaymanagers van Tennis Vlaanderen

De fairplaymanager heeft vooral een preventieve rol, niet alleen door zijn aanwezigheid, maar ook door het informeren en sensibiliseren. Hij sanctioneert niet, maar zal wel indien nodig problemen signaleren aan de wedstrijdleider. Hij heeft twee belangrijke opdrachten:

» Instaan voor sportief gedrag op en naast het veld (= toezicht op het naleven van de spelregels én de fair play van spelers en omstaanders, met terugkoppeling naar de wedstrijdleider).
» Aanspreekpunt zijn voor spelers, ouders, trainers en begeleiders, met de nodige ondersteuning voor een positieve beleving van competitie.

De geëngageerde trainer van de plaatselijke organiserende club kan zelf de rol van fairplaymanager opnemen. Hij handelt steeds objectief en neutraal, ook wanneer de eigen clubleden zich unfair gedragen en vervult hiermee een voorbeeldfunctie.

Spelen zonder scheidsrechter in de LVZ Cup en in Frisbee

De liefhebbers zaalvoetbalcompetities LVZ Cup en Ultimate frisbee dragen fair play hoog in het vaandel en worden gespeeld zonder scheidsrechters. Ze beogen het pure spelplezier, verwachten dat spelers de spelregels grondig kennen en dat ze 'fair-minded' en eerlijk zijn. LVZ laat enkele wedstrijden volgen door waarnemers die fairplaytips geven. De ploegen staan zelf in voor hun eigen 'wedstrijdleiding' en beoordelen elkaars sportiviteit. Ze signaleren fouten en unfair gedrag door een 'call' (frisbee) of een 'claim' (zaalvoetbal) te vragen. De teams gebruiken die om tot een oplossing te komen en doen dit met een 'faire spirit' door bijvoorbeeld

- teamgenoten te informeren wanneer ze een verkeerde of onnodige call/claim inroepen of een fout of geweld uitlokten;
- een call/claim terug in te trekken wanneer ze niet langer overtuigd zijn dat deze nodig was;
- een tegenspeler te loven voor goed spel of een goede spirit
- kalm te reageren op eventuele provocatie of onenigheid.

Om spelers op die manier te laten spelen, besteden de trainers in deze competities tijd aan het aanleren van communicatieve vaardigheden. Zo leren ze spelers om hun mening klaar en beknopt te verwoorden, hun tegenspelers niet te onderbreken en zo snel mogelijk tot een oplossing te komen met respectvol taalgebruik.
Trainers kiezen ervoor om hun spelers tactisch fair op te leiden en het onderste uit de kan te halen binnen de wedstrijdregels en de morele grenzen.

MEER WETEN?

- **Mentale en sociale vaardigheden in jeugdsport.**
  Blondeel B.; Academia Press; 2008
- **Fair play: over de regels en de geest – Van begripsverheldering tot beleid**
  Steenbergen J., Vloet L.; SU De Ronde tafel; 2007
- **Sportzorg Nederland**
  http://www.sportzorg.nl/bibliotheek/fair-play.html
- **Fair play toolkit**
  ICES

Vlaamse Trainersschool ICES Bloso Vlaamse overheid